

Op de zomer- en winterverspreidingskaartjes in de vogelgidsen van bijvoorbeeld Bruun of Kist, is onze provincie maar een vlekje van het grote Europa. Op hun trek kunnen de vogels dit vlekje in een breed front passeren. Maar het is ook denkbaar dat ze in een ver en grijs verleden speciale routes hebben ontwikkeld; bijvoorbeeld langs kuststroken of juist meer landinwaarts, over en via weidegebieden of juist over en via parkland met bossen en bossages. Om hierover iets gewaar te worden voor de lijsterachtigen, zijn in de afgelopen herfst tellingen verricht in een aantal atlasblokken op de voorkersdata 27/28 oktober en 10/11 november.

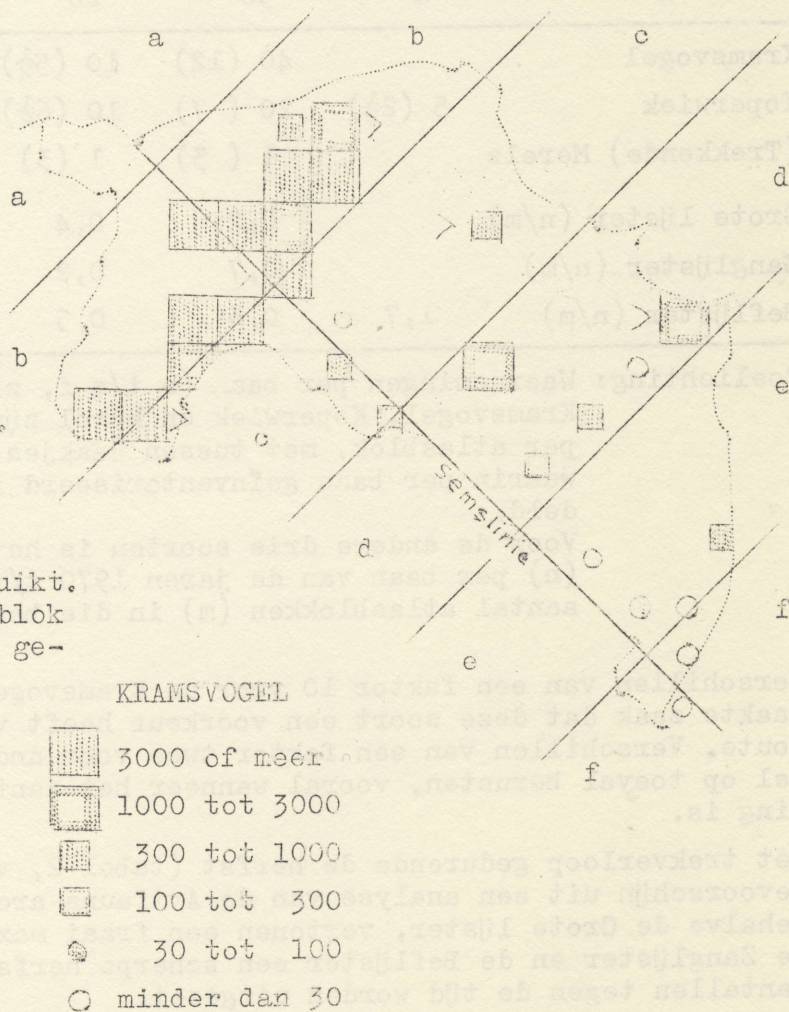
Het eerste weekend bleek wat te vroeg gekozen: toen foerageerden er nog nergens Kramsvogels en Koperwieken in de open velden. Maar het tweede weekend was het raak. Hoewel in vergelijking met voorgaande jaren niet uitzonderlijk veel, kwamen de Kramsvogels toch weer in vele groepen van honderden en soms duizenden opdagen. Voor enkele atlasblokken waren er bruikbare oudere gegevens.

Als aangegeven in de onderstaande figuur hebben we de provincie verdeeld in een zestal banen die lopen van NO naar ZW, ongeveer loodrecht op de Semslinie van het klooster Ter Apel naar en voorbij de Martinitorren.

De provincie is verdeeld in banen a t/m f, die lopen van NO naar ZW.

Hier de herfsttrek van Kramsvogels, op basis van schattingen van grootste aantallen per atlasblok.

De paar blokken waar in het geheel geen Kramsvogels werden gezien vallen onder 'minder dan 30'. Soms zijn er aanzienlijke aantallen gezien buiten een specifiek telblok; indien meer dan 300 is hiervoor het teken gebruikt. Toevallig is er niet een blok van baan a op Kramsvogels geïnventariseerd.

We stellen nu de vraag: kruisen de lijsters deze linie bij voorkeur in een bepaalde baan, of maakt het allemaal niets uit? Of anders: tellen we per atlasblok overal ongeveer hetzelfde of verschillen de blokken in de diverse banen b t/m f?

Het antwoord, dat hierna wordt toegelicht, is: Ja, er is een groot verschil voor de Kramsvogel en waarschijnlijk ook voor de Beflijster. Mogelijk is er enig verschil voor de Koperwiek, maar dan niet veel. Merel, Grote lijster en Zanglijster zijn binnen de nauwkeurigheid van onze schattingen gelijkmatig over de provincie verdeeld. Alhoewel er in de Dollardpolders soms pal naar het westen trekkende lijsters zijn gesignaleerd, mogen we toch wel aannemen dat in het gebied van onze provincie meestal een ZW-koers wordt aangehouden. We streefden natuurlijk naar een schatting van het maximale aantal dat zich tijdens de trek in een atlasblok zou kunnen bevinden. Daarbij hebben we ons beperkt tot vogels met binding aan het landschap: 'snachts trekkende en hoog overvliegende exemplaren vallen buiten ons bestek. Voor Grote lijster en Zanglijster bleek het aantal waarnemingen per blok te beperkt om er iets mee te kunnen aanvangen. Daarom is voor deze soorten, en helemaal voor de Beflijster, gebruik gemaakt van alle Avifauna meldingen uit de zeventiger jaren. In tabel 1 moet men er nu op letten of er grote verschillen zijn tussen de banen.

Tabel 1

NO-ZW baan m =	a	b	c	d	e	f
	4	30	26	22	15	3
Kramsvogel		40 (12)	10 ($5\frac{1}{2}$)	5 ($5\frac{1}{2}$)	1 (3)	0,2 ($1\frac{1}{2}$)
Koperwiek	5 ($2\frac{1}{2}$)	20 (7)	10 ($6\frac{1}{2}$)	5 ($5\frac{1}{2}$)	10 (4)	+
(Trekken) Merels		1 (3)	1 (3)			
Grote lijster (n/m)		0,2	0,4	0,4	0,4	~0,5
Zanglijster (n/m)		0,7	0,2	0,7	0,4	0,7
Beflijster (n/m)	1,7	0,3	0,5	0,1	nihil	nihil

Toelichting: Waarnemingen per baan (a t/m f, zie fig. vorige blz). Kramsvogel, Koperwiek en Merel zijn geschat in 100-tallen per atlasblok, met tussen haakjes het aantal blokken waarin per baan geïnventariseerd is en waarover is gemiddeld. Voor de andere drie soorten is het aantal herfstmeldingen (n) per baan van de jaren 1970 t/m 1980 gedeeld door het aantal atlasblokken (m) in die baan.

Verschillen van een faktor 10 voor de Kramsvogel maken het een uitgemakte zaak dat deze soort een voorkeur heeft voor een westelijke trekroute. Verschillen van een faktor twee voor andere soorten kunnen nog wel op toeval berusten, vooral wanneer het aantal basismeldingen gering is.

Het trekverloop gedurende de herfst (tabel 2, volgende blz.) komt goed tevoorschijn uit een analyse van de Avifauna archieven. Alle soorten, behalve de Grote lijster, vertonen een fraai maximum met vooral voor de Zanglijster en de Beflijster een scherpe herfstpiek, wanneer de aantallen tegen de tijd worden uitgezet.

Tabel 2

maand	SEP			OKT			NOV			DEC		
	1	2	3	1	2	3	1	2	3	1	2	3
Kramsvogel	3	128	30	290	1550	3600	5925	7850	1250	1300	1030	1520
max.15 nov	+5000+3000+5000+32000											
Koperwiek	-	-	15	1100	3750	3750	2800	3300	2300	770	650	700
max.	+15000											
Trekkende Merel (max. +10 nov)	-	2	+	40	60	300	250	820	80	20	(85)	(100)
Grote lijster	23	45	65	54	30	61	23	22	6	23	10	13
nauwelijks max	+56	+150		+118								
Zanglijster (max.10 okt)	5	6	100	535	572	184	16	23	5	10	14	11
Beflijster (max.+22 okt)	-	-	-	7	19	14	16	-	1	2	-	2

Toelichting: Tussen 1970 en 1980 (Beflijster vanaf 1960) gemelde aantallen, gebaseerd op 1665 (!) opgaven voor de Avifauna. Resultaten van speciale tellingen of uitzonderlijke waarnemingen zijn apart genoemd met een + teken.

Aardig is dat de lijstertrek ook nog vervat is in volksnamen. Via de Heer Veldman, van het Nedersaksisch Instituut te Groningen vernamen we dat een 92-jarige inwoner van Onstwedde, een vroegere lijstervanger, de Koperwieken 'Koppelders' noemde: "Ze waarn rood onder de vleugels en kwaamn aaltied in koppels.". De Zanglijster noemde hij 'Ainspanjers': "Dei waarn geel onder de vleugels en kwaamn naait in zukke grode koppels.". De Kramsvogels waren hem wel bekend, maar hij had er geen eigen naam voor. Dit alles valt nu in een prachtig patroon: de Kramsvogel laat zich op doortrek niet massaal in het Westerwoldse zien, de Koperwiek wel!

De Kramsvogels uit Noord-Rusland en de Baltische landen trekken in september eerst pal west om dan in Skandinavië zuidwaarts te zwenken. Via de Deense kust bereiken ze onze provincie om hier of niet veel verder naar het zuiden (België, Noord- en Midden Frankrijk) te overwinteren. Deze globale route volgt uit de ringgegevens en is anders dan van de veel meer continentale Koperwiek. Dat de Kramsvogel langzaam trekt valt zelfs nog uit de Avifauna-gegevens van 1970-1980 op te merken: eind oktober komen de meldingen vooral uit het noorden en midden van de provincie, in november schuift het centrum van de meldingen iets naar het zuiden. Zou uitputting van de voedselvoorraden op de noordelijker weidegebieden hier een rol spelen?

De Koperwiek komt abrupt opdagen. Vóór eind september zijn er nog maar 15 geteld en begin oktober zijn het er al 1100 (58 waarnemingen). Dit houdt verband met de lange trekweg, soms van Noord-Europa tot Noord-Afrika. De soort trekt ook in grote aantallen 'snachts over. Han de Boer hoorde ze te Groningen avond aan avond van 4-10 tot 16-11 in 1967, van 5-10 tot 13-11 in 1968 en van 10-10 tot 16-11 in 1969.

Koperwieken zijn er eerder dan de massale aantallen Kramsvogels. Wel foerageren ze vaak samen met Kramsvogels op noordwestelijke weidegronden maar ook dan zijn ze dikwijls in de minderheid ten opzichte van de Kramsvogel. Toch zullen er in de gehele provincie minstens zoveel Koperwieken neerstrijken als Kramsvogels. In bossen en parken worden ze namelijk gemakkelijker over het hoofd gezien. Dit bleek tijdens de herfsttellingen ondermeer toen in de blokken Zuidlaardermeer en Mussel enkele ogenschijnlijk lege bossen eens zorgvuldig werden uitgekamd en er tientallen in bleken te zitten.

Trekkende Merels zijn lastig van standvogels te onderscheiden. Maar in open gebieden zonder een noemenswaardig bestand van eigen standvogels (b.v. de noordelijke klei) moeten groepjes Merels toch wel als trekkers beschouwd worden. Merkwaardig en mogelijk voor een deel op toeval berustend is het grote aantal van 820 (22 waarnemingen) in midden november.

Grote lijsters trekken slechts in gering aantal vanuit een groot achterland. De doortrek is zeer gespreid, zowel over de provincie als gerekend naar de tijd.

Zanglijsters in de herfst zijn bijna altijd doortrekkers. Onze eigen broedvogels zijn minder in aantal en trekken zelf ook weg. Er zijn relatief veel meldingen van de polders en dijken langs de noordkust, waar de vogels gemakkelijk waarneembaar zijn. Interessant is de waarneming van H. Dulfer van aanhoudende zuidwesttrek op 18 oktober in blok 12.34 (ca. 300 ex.).

Er werd slechts één Beflijster gerapporteerd bij de herfsttellingen. De eer viel te beurt aan B. Voslamber, die op 24 oktober 1 ♂ opmerkte te Winschoten. En dat was dan meteen de meest landinwaartse Beflijster die ooit voor de herfsttrek is gerapporteerd. Bij de Avifauna-meldingen zal baan c relatief begunstigd zijn door de grote waarnemingsdichtheid rond Groningen en Haren. De trek van de Beflijster is temeer interessant omdat we weten dat deze soort komt van Noorwegen en gaat naar Zuid-Frankrijk, Spanje en Noord-Afrika. De vogels nemen een trekroute langs de kusten; in de herfst gaat die meer over Engeland dan over het continent. Bij de voorjaarstrek is dit juist omgekeerd. Al met al beschikken we over 36 herfstmeldingen (totaal 63 ex.); in het voorjaar zijn deze aantallen groter: 169 meldingen met 310 ex.

Onze waarnemingen sluiten redelijk goed aan bij een rapport van de Vogelwerkgroep Winterswijk (Henk Wessels) over de herfsttrek in 1976/77 in Twente, de Achterhoek en Zuid-Limburg. We verwachten dus dat bij ons de aantallen Kramsvogels en Beflijsters relatief groot zullen zijn. Dat klopt! Stellen we de relatieve aantallen Koperwieken steeds =100, dan vinden we voor de verhouding van getelde aantallen Kramsvogel (Kv), Koperwiek (Kw), Merel (Me), Grote lijster (Gl), Zanglijster (Zl) en Beflijster (Bl):

	Kv	Kw	Me	Gl	Zl	Bl
in Groningen	94	100	11	2	10	0,4
in Twente+Achterhoek	14	100	3	9	8	0
in Zuid-Limburg	22	100	34	42	147	0

We zien hieruit dat er op landelijke schaal geprononceerde verschillen moeten bestaan. Het lopende SOVON-project zal hier wel interessant materiaal gaan opleveren.

25
751

Rapporteurs van de atlasblokken bij de herfststellingen:

R. Blaauw (12.28), E. Boekema (. .), H. Dulfer (13.34+35), Dhr en Mevr. Dolfien (11.18), P. Glas (8.43), J.B. Hulscher (13.53), A.C. van Klinken (12.15, 13.52), M.B. + J. van Klinken (7.33, 18.23, bewerker), G.J. van Klinken (7.44), P. en R. van Loo (7.41), J.A. Loterijman (13.41), A.M. Nieuwenhuijs (13.11), M. Radt (12.15), J. Renkema (7.27), P. Riemersma (3.43+44), B. Voslamber (8.52), J. Tinbergen (3.53) en C.J.T. Zuhorn (7.33, 13.52).

Adres:

Scheperweg 26
9751 RR Haren
050-346320

Naar aanleiding van de artikelen van Hulscher en Van Klinken volgt hier een

O P R O E P

Gevraagd: waarnemingen van de verhouding van aantallen ♂♂ en ♀♀ van de Merel.

Men kan deze ♂♂/♀♀ verhouding gedurende bijvoorbeeld één jaar in het oog houden in eigen woon- of werkomgeving, door ze bijvoorbeeld eens per maand te tellen. De gevaren zijn duidelijk:

- zingende ♂♂ vallen op, broedende ♀♀ niet
- in de nazomer en herfst kunnen ♀♀ en juv. verward worden
- bij aarzeling over een ex. worden ♀♀ eerder dan ♂♂ als 'onbepaald' aangemerkt

Interessant is het wanneer groepen trekkende Merels goed kunnen worden geteld. Ook is het van belang als men 'herkenbare' hier broedende Merels in het oog kan blijven houden om te zien of ze in de herfst wegtrekken en, zo ja, of bijvoorbeeld de ♀♀ eerder vertrekken en of de ♂♂ eerder in het voorjaar terugkeren.

Waarnemingen graag naar:

J.B. Hulscher Rijksstraatweg 305 Haren (050-346826)

Joh. van Klinken Scheperweg 26 Haren (050-346320)